

ЛИСТ ДО ГУСТАВА ГУСАКА¹

Переклала Тетяна Окопна

Шановний пане докторе,

наші заводи та установи дисципліновано працюють, зусилля громадян дають помітні результати, які поступово підвищують рівень життя, люди зводять собі будинки, купують автівки, народжують дітей, розважаються, живуть.

Однак якщо говорити про успішність чи неуспішність Вашої політики, то навряд чи це можна використати як її якісний показник, адже після кожної розрухи в суспільстві люди завжди повертаються до своєї щоденної роботи, тому що просто хочуть жити, і роблять це, врешті-решт, лише заради себе, а не того чи іншого державного керівництва.

Проте люди не тільки ходять на роботу, щось купують чи просто живуть собі на втіху. Вони роблять більше: беруть на себе численні трудові зобов'язання, виконують їх і навіть перевиконують; спільно ідуть на вибори й одноставно голосують за запропонованих

¹ Густав Гусак (1913–1991) – генеральний секретар ЦК Комуністичної партії і останній президент соціалістичної Чехословаччини. Провадив політику т.зв. «нормалізації», знищуючи результати політичних реформ, початих під час Празької весни, і забезпечуючи економічне стимулювання (*прим. ред.*).

кандидатів; ходять на зустрічі та демонстрації; висловлюють свою підтримку всюди, де потрібно; ніде не видно проявів незгоди з тим, що робить влада.

Однак такий факт уже не можна оминати увагою; треба серйозно замислитися: чи не підтверджує це все, що Вам вдалося успішно виконати програму, яку схвалило Ваше керівництво: здобути підтримку населення та консолідувати ситуацію в країні?

Відповідь залежить від того, що ми вкладаємо в поняття консолідації.

Якщо відштовхуватися лише від того, про що свідчать цифри з різних статистик і державних чи поліцейських звітів про політичну активність громадян та іншу подібну діяльність, тоді в нас навряд чи є підстави сумніватися в консолідованості суспільства.

Але що коли ми вкладатимемо ширший зміст у поняття консолідації: справжній внутрішній стан справ у суспільстві? Що коли ми почнемо розпитувати й про інші, можливо, тонші й не так легко вираховувані, але водночас не менш важливі речі: про те, що – з позиції особистого людського досвіду – насправді ховається за всіма цими цифрами? Що коли ми поставимо таке питання: що було зроблено для морального та духовного відродження суспільства, для розвитку справді людських аспектів життя, для піднесення людини до вищого ступеня гідності, для її справді вільної й автентичної самореалізації у світі? Що ми дізнаємося, якщо перенесемо свою увагу від набору лише зовнішніх проявів явищ до комплексу їхніх внутрішніх причин і наслідків, взаємозв'язків і значень, тобто зосередимося повністю на більш прихованому пласті суспільства, де, власне, всі прояви нарешті мали б отримувати своє

справді людське смислове наповнення? Чи й після цього ми можемо вважати наше суспільство консолідованим? Наважуся сказати, що всупереч усім зовнішнім привабливим рисам *внутрішньо наше суспільство не просто не консолідоване, а, навпаки, впадає в дедалі глибшу кризу, набагато небезпечнішу, ніж усі відомі нам кризи новітньої історії.*

Я спробую аргументувати свою позицію.

Основне питання, яке необхідно поставити, звучить так: чому ж, власне, люди поводяться так, як поводяться; чому роблять усе те, що загалом створює величний образ максимально об'єднаного суспільства, яке повністю підтримує свою владу? Думаю, що для будь-якого незаангажованого спостерігача відповідь очевидна: їх до цього спонукає страх.

Через страх втратити своє місце вчитель навчає в школі того, у що сам не вірить; зі страху за своє майбутнє учень усе повторює за вчителем; через страх, що він не зможе вчитися далі, юнак вступає до Спілки молоді й робить там все, що потрібно; через страх, що його син чи донька не матиме під час вступу до навчального закладу необхідної кількості балів у химерній політико-бальній системі, батько бере на себе найрізноманітніші обов'язки й «добровільно» робить усе, чого від нього хочуть. Через страх перед можливими наслідками люди йдуть на вибори, обирають запропонованих кандидатів і вдають, ніби дійсно вважають цей обряд справжніми виборами; через страх за своє існування, становище та кар'єру вони ходять на різні зустрічі, голосують там за все, що потрібно, чи принаймні мовчать; через страх вони принизливо критикують себе, каються, пишуть неправду в сотнях різних

принизливих анкет; від страху перед тим, що хтось напише на них донос, вони не висловлюють публічно, а часто й приватно, своєї справжньої думки чи позиції. Від страху перед можливими життєвими незгодами, із прагнення поліпшити своє становище та сподобатися вищим органам працівники беруть на себе нові й нові публічні зобов'язання; дуже часто виходячи з цієї ж мотивації формуються і бригади соціалістичної праці, яким наперед добре відомо, що їхнє єдине завдання – аби про них прозвітували керівництву. Від страху люди ходять на різні офіційні святкування, маніфестації та паради. Через страх, що інакше в них заберуть можливість працювати, науковці й митці підтримують ідеї, у які вони не вірять, пишуть те, чого насправді не думають, або заздалегідь добре знають, що це неправда; вступають у офіційні організації, долучаються до роботи, про значення якої вони погані думки, чи навіть власноруч обмежують або деформують свої доробки. Прагнучи врятувати себе, люди навіть доносять на інших, звинувачуючи їх у тому, що самі ж разом з ними робили.

Страх, про який я кажу, не можна сприймати як страх у звичайному психологічному розумінні, тобто як просто конкретну емоцію: озираючись, ми побачимо навколо себе не людей, що тремтять від страху, мов листя осики, а досить-таки вдоволених і впевнених громадян. Я кажу про страх набагато глибший, так би мовити, страх етичного характеру: тобто йдеться про більш чи менш свідому участь у колективному відчутті постійної та повсюдної загрози; про стурбованість щодо того, що є чи могло би бути під загрозою; про поступове звикання до цієї загрози як до основної